

Олександр Сердюк,
Анастасія Куваннікова,
Юлія Ізюмченко

**ВІЗУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА ПРИКЛАДИ АВТОРСЬКОЇ ГРАФІКИ В. КОРОЛЕНКА «ПРО МУЛТАНСЬКУ СПРАВУ»
(ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ПОШУКАЧАМ АРХІВІВ, СІМ'Ї А. ДЯДЮЧЕНКО ТА ІЛЮСТРАТОРАМ «МУЛТАНСЬКОЇ СПРАВИ»)**

Наприкінці XIX ст. с. Старий Мултан у В'ятській губернії перейменували на честь українського письменника та графіка Володимира Галактіоновича Короленка (1853–1921), який допоміг розкрити т. зв. «Мултанську справу», за якою невинні селяни були засуджені за звинуваченням у ритуальному людському жертвоприношенні. Ця справа почалась з того, що два селянина с. Анік, посварившись із жителями Старого Мултана через відмову останніх прийняти їх в земельну спільноту, вбили жebraка, щоб перекласти вину на мултанців та захопити їхні землі.

З десяти заарештованих мултанців суд, що відбувся 10–11 грудня 1894 р., визнав винними сімох. Проте адвокат М. Дрягін, виявивши чимало порушень в ході слідства та суду, домогся повторного розслідування, після якого 29 вересня – 1 жовтня 1895 р. відбувся другий суд, що підтвердив вину засуджених. Проте третій суд (28 травня – 4 червня 1896 р.), проведений на вимогу адвоката, визнав мултанців невинними та звільнив їх з-під варті [4].

«Мултанська справа» набула широкого розголосу не лише в Росії, а й за кордоном. В спростуванні наклепу на мултанців велику роль зіграли вчені, діячі культури чи громадські діячі: Г. Верещагін, П. Луппов, П. Богаєвський, Н. Карабчевський, А. Коні, В. Суходоев, Ф. Патенко, О. Баранов, О. Жирнов, Е. Беллін¹ [1]. Завдяки малюнкам, зробленими В. Короленком безпосередньо на місці злочину, було зібрано достатньо доказів невинності селян та виграно судовий процес.

Після того, як завершився перший суд, у вересні 1895 р. В. Короленко на запрошення журналістів місцевих газет, які вважали судові рішення несправедливим, прибув до м. Єлабуги. Під час другого суду В. Короленко не зміг отримати дозволу виступити захисником на процесі, який вдруге виніс звинувачувальний вирок селянам. Після цього В. Короленко опублікував у різних виданнях низку статей і заміток, присвячених «Мултанській справі»², виїхав до с. Старий Мултан, де спілкувався з місцевими мешканцями, оглянув культові місця та місце виявлення тіла жebraка К. Матюніна [5]. Письменник також умовив взяти участь у судовому процесі відомого адвоката Карабчевського, який погодився на це безоплатно. У 1896 р. В. Короленко виступив на 3-му судовому засіданні як експерт-етнограф від захисту. На восьмий день засідання суд виніс виправдувальний вирок.

Малюнки В. Короленка, зроблені ним з 27 вересня 1895 р. і до судового розгляду у травні-червні 1896 р., є одним з перших прикладів використання графіки в стилі прерафаелізму³ як речових доказів у формах адвокатської практики, так і авторських малюнків з судової зали.

1 Беллін Еміль Федорович (1852–1902) – перший міський лікар м. Харкова, громадський діяч кінця XIX ст. На засіданні Харківського медичного товариства у 1896 р. виступив з доповіддю, у якій виправдав селян-мултанців [1, 1–34; 3, 7–8]

2 Короленко В. Мултанское жертвоприношение к отчету о мултанском жертвоприношении (письмо в редакцию) / «Русские ведомости», № 288, 18 октября 1895 г. // В.Г. Короленко. Собрание сочинений. Т. 5. Москва, 1953 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: az.lib.ru/k/korolenko_w_g/text_0780-1.shtml (дата звернення 19.03.2016). – Назва з екрана.

3 Прерафаеліти (англ. Pre-Raphaelites) – напрям в англійському живописі др. пол. XIX ст., що виступав проти академічних традицій і сліпого наслідування класичним взірцям. Назва напряму означала духовний зв'язок з флорентійськими художникам раннього Відродження «до Рафаеля» і Мікеланджело. Прерафаеліти зробили значний внесок у розвиток фотомистецтва, зокрема, користувались фотографіями під час занять живописом. Їхні знімки намагались відтворити внутрішній світ моделі, вирізнялись увагою до деталей.

Автори цієї публікації, на жаль, не мали змоги працювати з оригіналами графічних творів В. Короленка, а лише з їх репродукціями, деякі з них фотограф Дніпропетровського історичного музею Ю. Воротніков виготовив з ілюстрацій зі зниклого архіву дніпропетровського дослідника та колекціонера А. Дядюченка. У цьому приватному архіві перебували і листи дніпропетровського письменника І. Шаповала, що стосуються «Мултанської справи»: «Посередницька місія І. Акінфеева⁴, дослідника-ботаніка зі світовим ім'ям, у листах до Ф. Брокгауза, І. Ефрона і В. Короленка» та «Іван Манжура⁵ в листуванні з Ф. Брокгаузом та І. Ефроном».

Чотири репродукції малюнків олівцем, створених В. Короленком під час судового процесу⁶ як ілюстрації до повісті Б. Вахтіна, присвяченої «Мултанській справі», у 1970 р. були опубліковані у №№ 7–9 журналу «Наука і релігія» [2].

У малюнках В. Короленко використовував олівцеві штрихові тіні як для приховування світла, так і для поглиблення контрастності об'єктивних і характерних деталей. Для смислових деталізацій (просвітлення неба, присутність повітря, плинність часу) автор використовував алегорії: світлий трикутник неба, ймовірно, символізує повітря, час і простір як уособлення зіткнення божественного світу з надземним і земним.



Рис. 1. В. Г. Короленко. Автопортрет, створений під час перебування в Мултані. 1895 р.

Графічні твори В. Короленка «про Мултанську справу» представляють особливий тип відображення реальності у розвитку криміналістики Росії та продовжують традиції фотографів (Є. Буринський)⁷ і художників, які виступали в судах із замальованими речовими доказами. «Прийом В. Короленка» у зображенні пейзажів колекціонер А. Дядюченко вважав запозиченим у фотографів-прерафаелітів та зараховував до стилістичних авторських перфомансів.

Графічні малюнки В. Короленка часів «Мултанської справи» створювались тоді, коли фотографія ще не до кінця вважалась речовим доказом [6], а «фіксує» малюнок був різновидом інтелектуальної власності та відображав філософську позицію смислового адвокатського резюме по даному питанню. Так, графічний автопортрет В. Короленка являє особливий авторський ідеалізований і репрезентативний тип зображення, що висуває самостійний, концептуальний, і одночасно правдивий образ нового демократичного детектива кінця XIX–XX ст. (рис. 1). Авторські ідеї графічних малюнків В. Короленка «про Мултанську справу» гідно вті-

4 І. Акінфеев, як і В. Короленко та І. Манжура, був автором листів на захист засуджених селян-мултанців.

5 Манжура Іван Іванович (1851–1893) – український поет, фольклорист, етнограф, журналіст, лексикограф, перекладач, історик і соціолог. На події в Мултані відреагував листом до видавців Ф. Бракагуза та І. Ефрона.

6 Автопортрет В. Г. Короленка; вигляд стежини, на якій був знайдений труп К. Матюнина; колишній Лексановий млин; вигляд молитовного куреня, де нібито було скоєно жертвоприношення.

7 Буринський Євген Федорович (1849–1912) – вчений-криміналіст, засновник судової фотографії та судового почеркознавства у Росії.

лювались ним в життя: т. зв. «таврійський стиль мислення» став частиною правового європейського захисту удмуртських селян.

Варто відзначити особливий художній почерк В. Короленка, для якого характерний прихований символічний сенс і «фіксуєчий» стиль, що відображають деталі вбивства К. Матюніна. Дослідниця А. Куваннікова вважає, що перш за все В. Короленко замальював молитовний курінь, де нібито відбулося криваве людське жертвоприношення. Не відомо, робились ці замальовки з фотографії чи «з натури». Ці малюнки можна розглядати як опосередковані докази невинності селян-удмуртів: на них видно, що дах куреня пошкоджений і потребує ремонту, тож до будівлі легко могли потрапити атмосферні опади. Проте слідчі, що розслідували означене вбивство, припустили, що виявлена в курені вода лишилась після змивання людської крові, слідів якої, власне, не виявили (рис. 2).

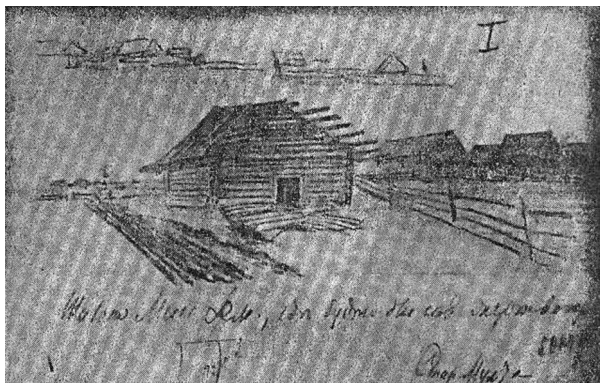


Рис. 2. В. Г. Короленко.
Молитовний шалаш, де нібито відбулося жертвоприношення. 1895 р.

Графічні твори В. Короленка ілюструють готовність їхнього автора до ведення адвокатської практики в суді на тогочасному європейському рівні. Автор малюнків «про Мултанську справу» продемонстрував своє бачення фактів в натуральних формах і візуальній фіксації. Мистецькими засобами В. Короленко передав особливості місцевості ранньої весни і пізньої осені (коли він перебував в с. Старий Мултан): заболочену ділянку лісу та викладену колодами стежку, де виявили людське обезголовлене тіло. Решта замальовок В. Короленка – це портрети обвинувачених та інших присутніх у судовій залі.

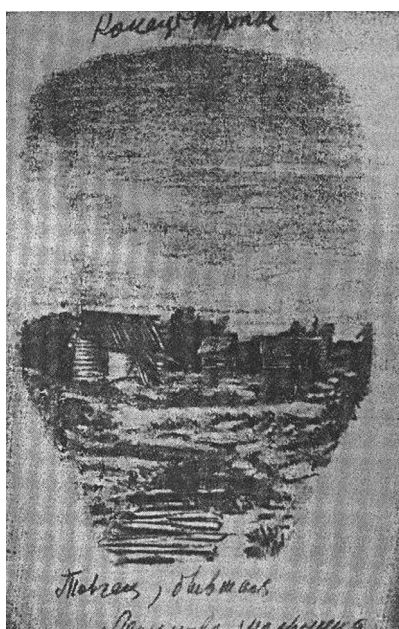


Рис. 3. В. Г. Короленко. Малюнок (1895 р.), виконаний в стилі дагеротипії.

Підсумовуючи викладене, відзначимо, що графічні твори В. Короленка, які стосуються «Мултанської справи», мають такі особливості:

- ексежеративно⁸-авторське уявлення відтворення пейзажів;
- документально-фотографічна манера;
- змішана техніка книжково-журнальних стилів;
- подібність до фотовіньєтного монтажу без зображення неба, з порожніми полями (рівномірними та нерівномірними, а також без полів);
- ексежеративні пейзажі з авторським уявленням та спогадами про ландшафт.

Деякі графічні та живописні твори мають рукописні написи, розміщені угорі та унизу в дугоподібній манері.

Певну групу графічних зображень В. Короленка (наприклад, малюнок із зображенням кінця стежини біля колишнього Ленсанова млина (рис. 3)) колекціонер листів, фотографій та малюнків з Дніпропетровська, А. Дядюченко зараховував до перфомансних авторських зображень під назвою «Повіка неба» (рос. «Веко неба») з не заштрихованими кутами, що надає зображенню вигляду дагеротипу з відмитими кутами полів.

Література

1. [Беллин Э. Ф.] **Судебно-медицинская экспертиза в деле мултанских вотяков обвиняемых в принесении человеческой жертвы языческим богам.** Оттиск из газеты «Врач», 1896 г. № 12. Санкт-Петербург.

2. Вахтин Б. Это мултанское дело // **Наука и религия.** 1970. № 7 (с. 42–52), № 8 (с. 46–51), № 9 (с. 54–59).

3. Лесовой В., Перцева Ж., Ольховский В., Кравченко Ю. Э. Ф. Беллин – яркий представитель харьковской медицинской школы XIX века (к 160-летию со дня рождения) // **Медична газета.** 2012. № 12.

4. **Мултанська справа** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мултанська_справа (дата звернення 19.03.2016). – Назва з екрана.

5. Чиркова О. **Участие В. Г. Короленко в Мултанском деле (по материалам фонда редких, ценных и краеведческих документов)** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: vmkog.ru/index.php?id=144 (дата звернення 19.03.2016). – Назва з екрана.

6. Шимановский М. **Фотография в праве и правосудии.** Одесса, 1894

8 Англ. exaggeration, exaggerate – перебільшення.